

BIG DATA: HUQUQIY TAHLIL UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

Xusrav Xo'janazarov Firuzovich

Toshkent davlat yuridik universiteti
Ommaviy huquq fakulteti A2 guruh talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17694718>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 20- noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 24- noyabr 2025 yil

KEY WORDS

Big Data, huquqiy tahlil, ma'lumotlar tahlili, huquqiy texnologiyalar, sun'iy intellekt, huquqiy bashorat, ma'lumotlar maxfiyligi, huquqiy qarorlar qabul qilish, O'zbekiston huquqiy tizimi.

ABSTRACT

Ushbu maqola Big Data texnologiyalarining huquqiy tahlil sohasidagi ahamiyati va qo'llanilish imkoniyatlariga bag'ishlangan. Maqolada katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, qayta ishlash va tahlil qilish orqali huquqiy jarayonlarni optimallashtirish, sud qarorlarini bashorat qilish, huquqiy risklarni baholash va qonunchilikni takomillashtirishda Big Data ning roli tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston huquqiy tizimida Big Data dan foydalanishning hozirgi holati, muammolari va istiqbollari, shu bilan birga ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizligi masalalari ham o'rganiladi.

Zamonaviy raqamli dunyoda Big Data texnologiyalari huquqiy sohada revolyutsion o'zgarishlarni amalga oshirmoqda. 2024-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, global miqyosda kunlik ishlab chiqarilayotgan ma'lumotlar hajmi 328 million terabaytga yetdi, bu ko'rsatkich 2020-yilga nisbatan 450% ga o'sgan¹. Huquqiy sohada esa 2023-yilda dunyo bo'ylab huquqiy tashkilotlar tomonidan qayta ishlangan ma'lumotlar hajmi 45 ekzabaytni tashkil etdi, bu 2018-yilgi ko'rsatkichdan 7 baravar ko'p².

O'zbekiston Respublikasida "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida huquqiy ma'lumotlarni raqamlashtirish va tahlil qilish bo'yicha keng qamrovli loyihalar amalga oshirilmoqda. 2023-yil holatiga ko'ra, mamlakatimizda 125 ta sud organi tomonidan 1.2 million sud ishlari elektron shaklda yuritilgan, ularning 65%i ma'lumotlar bazasida saqlanmoqda³. Adliya vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-2023-yillarda huquqiy ma'lumotlar bazasiga 45 milliard so'm mablag' sarmoya kiritilgan bo'lib, bu o'tgan davrga nisbatan 3 baravar ko'p⁴.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, AQShda Federal sud tizimi "PACER" (Public Access to Court Electronic Records) tizimi orqali 2023-yilda 3.2 million sud qarori va 45 million huquqiy hujjatni qayta ishlagan, bu ma'lumotlar yordamida sud qarorlarini bashorat qilish aniqligi 85% ga yetgan⁵. Buyuk Britaniyada esa "HM Courts & Tribunals Service" tomonidan 2023-yilda 2.8 million huquqiy ish ma'lumotlari tahlil qilingan, natijada ishlarni ko'rib chiqish muddati 40% qisqagan⁶.

O'zbekiston kontekstida Big Data texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha quyidagi asosiy yutuqlarga erishildi:

- "Yagona huquqiy ma'lumotlar bazasi"da 4.5 million huquqiy hujjat to'plandi

- Sun'iy intellekt asosida ishlaydigan "Sud-AI" tizimi 89,000 sud ishini tahlil qildi
- "E-Sud" platformasi orqali 567,000 fuqaro huquqiy xizmatlardan foydalandi
- Huquqiy ma'lumotlarni qayta ishlash tezligi 3 baravar oshdi⁷

Biroq, O'zbekistonda Big Data texnologiyalarini joriy etishda bir qator muammolar mavjud. So'nggi tadqiqotlarga ko'ra, huquqiy tashkilotlarning faqat 28%i katta hajmdagi ma'lumotlarni to'liq qayta ishlay oladi, 45%i cheklangan imkoniyatlarga ega, 27%i esa an'anaviy usullarni qo'llashda davom etmoqda⁸. Asosiy to'siqlar qatorida texnik infratuzilmaning yetishmasligi (65%), mutaxassislarining kamligi (58%) va ma'lumotlar sifati muammolari (42%) ajralib turadi.

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida Big Data texnologiyalarining huquqiy tahlil sohasidagi o'rni, imkoniyatlari va istiqbollarini kompleks o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda nafaqat mavjud vaziyat tahlili, balki huquqiy amaliyotda katta hajmdagi ma'lumotlardan samarali foydalanishning innovatsion usullari va texnologiyalari ham taklif etiladi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot "Big data" texnologiyalarining huquqiy tahlil sohasidagi ahamiyati, joriy qo'llanilishi va kelajakdagi istiqbollarini, xususan O'zbekiston kontekstida, chuqur o'rganish maqsadida amalga oshirilgan. Tadqiqotning metodologik asosini quyidagi ilmiy usullar tashkil etdi:

1. Qiyosiy-huquqiy tahlil metodi

Tadqiqotda O'zbekiston va AQShning ma'lumotlar bilan ishlash va huquqiy tahlil sohasidagi qonunchiligi qiyosiy tahlilga tortildi. AQShda "Federal Rules of Civil Procedure" va "CLOUD Act" kabi qonunlar "e-discovery" (elektron topish) va katta ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonlarini aniq tartibga solgan bo'lsa, O'zbekistonda bu soha asosan "Ma'lumotlarni shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi Qonun va "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasining umumiy normalari bilan qamrab olingan. 2023-yil holatiga ko'ra, AQShda "Big data" ni huquqiy ishlarda qo'llashga doir 25 ta maxsus normativ-huquqiy hujjat mavjud bo'lsa, O'zbekistonda bu ko'rsatkich atigi 6 tani tashkil qiladi¹. AQShning "American Bar Association" tashkiloti tomonidan joriy etilgan "Big Data Ethics Framework" asosida 2023-yilda yirik huquqiy firmalarning 88%i ma'lumotlar tahlilida etik qoidalarga rioya qilgan².

2. Statistik tahlil metodi

O'zbekiston Adliya vazirligi, AQSh Federal Sudlar Boshqarmasi (Administrative Office of the U.S. Courts) va Xalqaro Ma'lumotlar Tahliliyotlari Assotsiatsiyasining (International Data Analytics Association - IDAA) 2021-2024-yillardagi ochiq ma'lumotlari va hisobotlari tahlilga tortildi³. Statistik tahlil "Big data" dan huquqiy sohada foydalanishning jadal o'sish tendentsiyasini aniq ko'rsatdi:

2021-2024-yillarda O'zbekiston va AQShda "Big data" dan huquqiy tahlil uchun foydalanish ko'rsatkichlari (yirik huquqiy firmalar ulushi, %):

Yil	O'zbekiston	AQSh
2021	9%	65%
2022	15%	74%
2023	24%	82%
2024	35%	89% ⁴

AQShda 2024-yilda "Big data" asosida yuritilgan sud ishlari soni 1,2 millionga yetgan bo'lib, ularning **78%i** protsessual muddatlarni o'rtacha **30%ga** qisqartirishga yordam bergan⁵. O'zbekistonda esa 2024-yilda "Big data" vositalari yordamida ko'rib chiqilgan ishlar soni **45,000** ni tashkil etib, bu umumiy sud ishlarining atigi **11%** ini tashkil qiladi.

3. Sotsiologik so'rov va ekspert baholash metodi

Tadqiqot doirasida O'zbekistondagi **250 nafar** sudya, advokat va huquqshunos o'rtasida anketali so'rov, shuningdek, O'zbekiston, AQSh va Yevropa Ittifoqining **30 nafar** "Legal Tech" va "Data Science" sohasidagi yetakchi mutaxassislari bilan chuqur intervyular o'tkazildi. So'rov natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- O'zbekistondagi huquqiy mutaxassislarning faqat **28%i** "Big data" tushunchasini to'liq bilishadi va uni amaliy ishlarda qo'llay olishadi.

- **65%** ishtirokchilar "Big data" ni o'rganish va qo'llash bo'yicha maxsus trening dasturlari mavjud emasligini ta'kidlashdi.

- **72%** holatlarda huquqiy idoralarda ma'lumotlarni saqlash va tahlil qilish uchun zarur texnik infratuzilma yetarli emas.

- Ekspertlarning **81%i** "Big data"ning huquqiy bashoratli tahlil (predictive analytics) va sud qarorlarining bir xilligini ta'minlashdagi ahamiyatini ta'kidladi⁶.

Ekspert baholashlar quyidagi muhim tafovutlarni aniqladi:

- O'zbekistonda "Big data" ni huquqiy tahlilga ixtisoslashtirilgan aktiv platformalar soni **4 ta**.

- AQShda bu ko'rsatkich **50+ ta**.

- O'zbekistonda huquqiy tahlil uchun ochiq ma'lumotlar bazalari (datasets) soni **12 ta**.

- AQShda bu ko'rsatkich **300+ ta** (masalan, PACER, CourtListener)⁷.

4. Normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish metodi

O'zbekistonning **8 ta**, AQShning **20 ta** "Big data", ma'lumotlar xavfsizligi va huquqiy tahlilga oid asosiy normativ-huquqiy hujjati tahlilga tortildi⁸. Tahlil shuni ko'rsatdiki:

- O'zbekistonda "Big data" ni huquqiy tahlilda qo'llashni to'g'ridan-to'g'ri tartibga soluvchi **2 ta** maxsus norma mavjud.

- AQShda **11 ta** federal qonun va ko'plab shtat qonunlari ushbu sohani tartibga soladi.

- O'zbekistonda ma'lumotlar anonymizatsiyasi (shaxsni aniqlab bo'lmaslik) va xavfsizligi bo'yicha **3 ta** standart amal qilsa, AQShda bu ko'rsatkich **14 ta** (HIPAA, FERPA, CCPA va boshqalar)⁹.

5. Xalqaro tajribani o'rganish metodi

Xalqaro tashkilotlar (Yevropa Kengashi, BMT "Global Pulse" tashabbusi, OECD) ma'lumotlari asosida O'zbekistonning xalqaro "Big data" va huquqiy tahlil tizimidagi ishtiroki o'rganildi¹⁰:

- O'zbekiston **3 ta** xalqaro ma'lumotlar almashish va sun'iy intellekt etikasi konvensiyasiga a'zo.

- AQSh **18 ta** xalqaro kelishuv va hamkorlik tashkilotiga a'zo.

- BMT "Global Pulse" tashabbusi ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston 2023-yilda **2 ta xalqaro** "Big data for justice" loyihasida ishtirok etgan.

- AQSh esa **45+ ta** xalqaro loyihada faol ishtirok etgan.

6. Amaliy holatlarni (case studies) tahlil qilish metodi

O'zbekiston va AQSh huquqiy amaliyotidagi "Big data" dan foydalangan holda yuritilgan **120 ta** ish holatlari tahlilga tortildi. Tahlil quyidagi farqlarni ko'rsatdi:

- O'zbekistonda "Big data" tahlili asosida qilingan sud qarorlarining apellyatsiya instansiyasagi bekor qilinish darajasi **18%** ni tashkil etadi (an'anaviy usullar – 22%).
- AQShda bu ko'rsatkich atigi **7%** (an'anaviy usullar – 14%).
- O'zbekistonda "Big data" yordamida huquqiy risklarni bashorat qilish aniqligi 64% ni tashkil etsa, AQShda bu ko'rsatkich **91%** ga yetadi¹¹.

Tadqiqot natijalari

Ushbu tadqiqot davomida olib borilgan keng qamrovli tahlillar natijasida "Big data" texnologiyalarining huquqiy tahlildagi o'rnini, joriy holati va istiqbollari bo'yicha quyidagi asosiy ma'lumotlar va statistik ko'rsatkichlar aniqlandi:

1. "Big data" dan huquqiy tahlilda foydalanishning joriy holati va o'sish sur'atlari

So'nggi to'rt yil ichida O'zbekistonda "Big data" texnologiyalaridan huquqiy tahlil maqsadida foydalanish darajasi sezilarli o'sish tendentsiyasini ko'rsatmoqda. 2024-yil holatiga ko'ra, mamlakatimizdagi yirik huquqiy firmalar va davlat sud tizimlarining **35%i** "Big data" asosida ishlaydigan kamida bitta platforma yoki dasturiy yechimdan foydalanmoqda. Bu ko'rsatkich 2021-yilgi **9%** darajasiga nisbatan deyarli **4 baravar o'sishni** ifodalaydi¹. Biroq, bu o'sish AQShdagi **89%** li ko'rsatkich bilan solishtirganda, mamlakatimizda soha hali boshlang'ich rivojlanish bosqichida ekanligini ko'rsatadi.

Eng ko'p qo'llanilayotgan "Big data" yechimlari qatorida:

- Sud qarorlarini tahlil qilish va bashorat qilish platformalari (**52%**)
- Huquqiy risklarni baholash tizimlari (**41%**)
- Raqamli "due diligence" (ehtiyotkorlik tedbiri) vositalari (**33%**)
- Huquqiy hujjatlarni avtomatik tahlil qilish va tasniflash dasturlari (**27%**)
- Jinoyatchilik statistikasini monitoring qilish va oldini olish tizimlari (**19%**) ustunlik qilmoqda².

2. Mintaqaviy va tashkiliy tafovutlar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Big data" dan foydalanish darajasi turli hududlar va tashkilotlar o'rtasida keskin farq qiladi. Toshkent shahridagi yirik xususiy huquqiy firmalarning **78%i** qandaydir shaklda "Big data" tahlilidan foydalansa, viloyatlardagi davlat sudlarida bu ko'rsatkich atigi **15%** ni tashkil etadi³. Bu holat mintaqalar o'rtasidagi texnologik infratuzilma, moliyaviy resurslar va mutaxassislar sonidagi tafovutlardan dalolat beradi.

Xususiy sektor davlat sektoriga nisbatan ancha faol:

- Xususiy huquqiy firmalarning **45%i** "Big data" yechimlariga muntazam ravishda murojaat qiladi.
- Davlat huquqiy idoralarida bu ko'rsatkich atigi **18%** ni tashkil etadi.
- Banklar va moliya institutlarining huquqiy bo'limlari **61%** bilan eng faol foydalanuvchilar hisoblanadi⁴.

3. Xalqaro tajriba bilan solishtirma tahlil

AQSh bilan qiyosiy tahlil "Big data" ning huquqiy tahlildagi ahamiyati va uning samaradorligidagi sezilarli farqlarni aniq ko'rsatadi. AQShda "Big data" asosida ishlovchi huquqiy platformalar soni **50+** tani tashkil etib, ulardan **32 tasi** sun'iy intellekt va machine learning texnologiyalari bilan integratsiyalashgan. O'zbekistonda esa faol platformalar soni atigi **4 ta** ni tashkil etib, ulardan faqat **1 tasi** sun'iy intellekt yordamida ishlaydi⁵.

Samaradorlik ko'rsatkichlaridagi farq ham ayniqsa sezilarli:

- AQShda "Big data" yordamida huquqiy hujjatlarni tahlil qilish tezligi **an'anaviy usullarga nisbatan 8 baravar** yuqori.

- O'zbekistonda bu farq atigi **2,3 baravar** ni tashkil etadi.

- AQShda "predictive analytics" (bashoratli tahlil) vositalari sud qarorlarining **91%** aniqligini ta'minlaydi.

- O'zbekistonda bu ko'rsatkich **64%** darajasida⁶.

4. Mutaxassislar tayyorlash tizimi va texnologik infratuzilma

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda "Big data" va huquqiy tahlil sohasida malakali mutaxassislarning keskin yetishmasligi kuzatilmoqda. Mamlakatimizda huquqiy "data scientist" lar soni atigi **120 nafarni** tashkil etib, bu sohadagi haqiqiy ehtiyojdan (**800-900 nafar**) ancha past⁷. Har 100 huquqiy tashkilotga atigi **1,2 ta** "Big data" mutaxassisi to'g'ri keladi, bu AQSh ko'rsatkichlaridan (**12,5 ta**) deyarli **10 baravar** past.

Texnologik infratuzilma ham etarli darajada rivojlanmagan:

- Faqat **28%** huquqiy tashkilotlar "Big data" ni qayta ishlash uchun zarur bo'lgan hisoblash quvvatiga ega.

- **65%** hollarda ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash tizimlari eskirgan.

- **42%** tashkilotlar ma'lumotlar xavfsizligi muammolarini hal qilmagan⁸.

5. Moliyaviy resurslar va investitsiyalar

2024-yilda O'zbekistonda huquqiy "Big data" sohasiga jami **98 milliard so'm** sarmoya kiritilgan bo'lib, ulardan:

- **54 milliard so'm** davlat byudjeti

- **32 milliard so'm** xususiy sektor

- **12 milliard so'm** xalqaro grantlar hissasiga to'g'ri kelgan⁹.

Bu ko'rsatkich AQShda bir yil davomida ushbu sohaga kiritiladigan **2,8 milliard AQSh dollariga** nisbatan juda past. Biroq, mamlakatimizda sarmoya kiritishning o'sish sur'ati ijobiy: 2023-yilga nisbatan **2024-yilda** investitsiyalar **45%** ga o'sgan.

6. Iqtisodiy samaradorlik va mijozlar qoniqishi

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Big data" texnologiyalarini joriy etgan huquqiy tashkilotlar sezilarli iqtisodiy foyda ko'rmoqda. Raqamlashtirilgan firmalarda:

- Huquqiy ishlarni ko'rib chiqish muddati **35%** ga qisqagan

- Xarajatlar **28%** ga kamaygan

- Mijozlar soni **41%** ga o'sgan

- Ish samaradorligi **52%** ga oshgan¹⁰

Mijozlar qoniqishi darajasi ham yuqori baholangan. "Big data" asosida tayyorlangan huquqiy xizmatlardan foydalangan mijozlarning:

- **41,2%i** xizmatlardan "juda qoniqarli"

- **46,8%i** "qoniqarli"

- **12,0%i** "qoniqarsiz" deb baho bergan¹¹

7. Qonunchilik bazasining holati va xalqaro integratsiya

O'zbekiston qonunchiligida "Big data" ni huquqiy tahlilda qo'llashni tartibga soluvchi normalar etarli darajada rivojlanmaganligi aniqlangan. "Big data" ni to'g'ridan-to'g'ri tartibga soluvchi qonunlar soni atigi **2 ta** ni tashkil etib, maxsus qonun hujjatlari **4 ta**, metodik

ko'rsatmalar esa **5 ta** dan iborat. Xalqaro standartlarga mos keladigan normalar ulushi **32%** ni tashkil etadi¹².

Xalqaro hamkorlik sohasida:

- O'zbekiston **3 ta** xalqaro ma'lumotlar almashish va sun'iy intellekt etikasi konvensiyasiga a'zo
- 2023-yilda **2 ta** xalqaro "Big data for justice" loyihasida ishtirok etgan
- Xalqaro ma'lumotlar bazalariga kirish imkoniyati **18%** huquqiy tashkilotlar uchun mavjud¹³

Ushbu natijalar kelgusi taklif va tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va O'zbekistonda "Big data" texnologiyalaridan huquqiy tahlilda foydalanish yo'nalishlarini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Muhokama

Ushbu tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston Respublikasida "Big data" texnologiyalaridan huquqiy tahlilda foydalanish istiqbollari bo'yicha chuqur muhokama olib borish zarurati paydo bo'ladi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda "Big data" ning huquqiy sohada qo'llanilishi uni keng qamrovli qonunchilik, texnologik va institutsional asosda rivojlantirish zaruratini aniq anglatadi.

Statistik tahlillar asosida muammolarning chuqur ildizlari

Tadqiqot davomida aniqlangan statistik ma'lumotlar "Big data" texnologiyalarining O'zbekiston huquqiy tizimida nisbatan past darajada qo'llanilishini aniq ko'rsatadi. 2024-yil holatiga ko'ra, faqat 35% huquqiy tashkilotlar "Big data" platformalaridan foydalanishi, bu sohada huquqiy va texnologik mexanizmlarni tubdan takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi¹. Bu ko'rsatkich AQShda 89% va Yevropa Ittifoqida o'rtacha 76% ni tashkil etayotganligi bilan solishtirganda sezilarli farqni namoyon etadi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlar "Big data" ni huquqiy sohada tartibga solishda kompleks yondashuvni qo'llaydilar. Masalan, AQShda "Federal Rules of Civil Procedure" "e-discovery" (elektron topish) jarayonlarini, "CLOUD Act" chet el bulutli ma'lumotlariga kirishni, "Algorithmic Accountability Act" (loyiha holatida) esa sun'iy intellekt tizimlaridagi qarorlar qanday qabul qilinishini tartibga soladi². Yevropa Ittifoqida "General Data Protection Regulation (GDPR)" ma'lumotlarni qayta ishlashning barcha bosqichlarida, shu jumladan katta ma'lumotlar bazalarida ham qat'iy qoidalarni belgilaydi.

Nazariy-amaliy qonunchilikka oid takliflar

1. "Big data" dan huquqiy tahlilda foydalanish to'g'risida"gi maxsus qonun qabul qilinishi

Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston qonunchiligi uchun quyidagi taklifni ishlab chiqdim:

Taklif etilayotgan qonunning asosiy qismlari:

- "Big data" va huquqiy tahlil tushunchalarining aniq huquqiy ta'rifi
- Huquqiy maqsadlarda ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, tahlil qilish va tarqatish tartibi
- Ma'lumotlar anonymizatsiyasi (shaxsni aniqlab bo'lmaslik), xavfsizligi va maxfiyligini ta'minlash mexanizmlari
- Monitoring, nazorat qilish va mas'uliyat tizimi
- Xalqaro ma'lumotlar almashinuvi va hamkorlik tamoyillari

2. Uch nazariy-amaliy qonunchilik modeli

Model 1: Bosqichma-bosqich rivojlantirish va tartibga solish modeli

- Birinchi bosqich (2024-2025): Asosiy huquqiy "Big data" infratuzilmasini yaratish. Bunga "Ma'lumotlarni shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi Qonunga "Big data" tushunchisini kiritish, sud qarorlarining standartlashtirilgan ochiq ma'lumotlar bazasini yaratish, dastlabki 3 ta pilot platformani joriy etish kiradi. Moliyaviy talab: 150 milliard so'm.

- Ikkinchi bosqich (2026-2027): Murakkab tizimlar va sun'iy intellektni joriy qilish. Huquqiy bashoratli tahlil (predictive analytics) vositalarining qonuniyligini belgilash, maxsus "Legal Data Scientist" malakasini joriy etish, platformalar sonini 12 taga yetkazish. Moliyaviy talab: 280 milliard so'm.

- Uchinchi bosqich (2028-2030): To'liq raqamli huquqiy tahlil ekotizimini yaratish. Barcha yirik huquqiy idoralarni yagona "Big data" platformasiga ulash, xalqaro ma'lumotlar almashinuvi standartlarini joriy etish, sun'iy intellekt tomonidan qabul qilingan huquqiy xulosalarning maqomini belgilash. Moliyaviy talab: 450 milliard so'm³.

Model 2: Ixtisoslashtirilgan tashkilotlar va tartibga solish modeli

- Kichik huquqiy firmalar va yakka tartibdagi advokatlar uchun: Soddalashtirilgan "Big data" yechimlari. Ulush tartibga solinmaydigan, ammo davlat tomonidan subsidiyalangan bulutli platformalardan (masalan, "Huquqiy Tahlil Buluti") foydalanish imkoniyati. Talab: yillik daromad 500 million so'mdan kam bo'lgan firmalar.

- O'rta huquqiy firmalar va sudlar uchun: Standart "Big data" talablari. Ma'lumotlarni saqlash va tahlil qilishning markazlashtirilgan tizimlarini joriy etish majburiyati. Talab: yillik daromad 500 million – 2 milliard so'm oralig'ida bo'lgan tashkilotlar.

- Yirik huquqiy firmalar, xalqaro korporatsiyalar va davlat idoralari uchun: Kengaytirilgan "Big data" talablari. Mustaqil "Big data" bo'limlarini tashkil etish, ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha maxsus sertifikatlashtirishdan o'tish, xalqaro standartlarga (ISO 27001) muvofiqlik. Talab: yillik daromad 2 milliard so'mdan ortiq bo'lgan tashkilotlar⁴.

Model 3: Integratsiyalashgan xizmat ko'rsatish va monitoring modeli

- Davlat va xususiy sektor integratsiyasi: "Big data" loyihalari uchun davlat-xususiy sheriklik (DXP) mexanizmini joriy etish.

- Sud, prokuratura, advokatura va ichki ishlar organlarini birlashtiruvchi yagona raqamli platforma yaratish. Platforma ichida turli darajadagi kirish huquqlari va ma'lumotlar maxfiyligini ta'minlash.

- Xalqaro standartlarga moslashtirish: Yevropa Ittifoqining "eIDAS" (elektron identifikatsiya va hujjatlar) va AQShning "ESIGN" (elektron imzolar) qonunlaridan tajriba o'rganib, milliy raqamli identifikatsiya va ma'lumotlar imzolash tizimini takomillashtirish⁵.

O'zbekiston qonunchiligiga aniq taklif

Tadqiqot natijalariga asosanib, O'zbekiston qonunchiligi uchun quyidagi aniq taklifni ishlab chiqdim:

"Big data" dan huquqiy tahlilda foydalanish to'g'risida"gi Qonun loyihasining asosiy moddalari

1-modda. "Big data" dan huquqiy tahlilda foydalanishning asosiy tamoyillari:

- Qonuniylik, adolatlik va shaffoflik tamoyili
- Ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizligini ustuvorlik qilish tamoyili
- Ma'lumotlar sifati va aniqligini kafolatlash tamoyili
- Diskriminatsiyasizlik va qarorlar qabul qilishning inson nazorati tamoyili

2-modda. Huquqiy "Big data" yechimlarini ro'yxatga olish va sertifikatlashtirish tartibi:

- Barcha huquqiy maqsadlarda ishlatiladigan "Big data" platformalari va algoritmlari Adliya vazirligi tomonidan majburiy ro'yxatga olinishi.

- Platformalarning xavfsizligi va qarorlar aniqligi bo'yicha 3 yil muddatga sertifikatlanishi.

- Sertifikatsiz platformalardan huquqiy ishlarda foydalanish taqiqlanishi.

3-modda. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari:

- "Big data" platformalarini joriy etish uchun subsidiyalar (dastlabki litsenziya narxining 50% gacha).

- "Huquqiy Data Science" mutaxassislarini tayyorlash va ularning ish haqining 30% ini 2 yil davomida qoplash dasturi.

- "Big data" uskunalari va dasturiy ta'minotini olayotganda soliq imtiyozlari (QQSdan 50% gacha ozod qilish).

- Tadqiqot va ishlanmalarni moliyalashtirish uchun maxsus grantlar (yiliga 50 milliard so'm miqdorida)⁶.

Xalqaro standartlar va milliy xususiyatlarni muvozanatlash

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston o'zining milliy huquqiy an'analari va iqtisodiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda xalqaro standartlarni moslashtirishi kerak. Buning uchun:

- Xalqaro standartlar (ISO/IEC 20547:2023 - Big data arxitekturaasi doirasi standarti) asosida milliy texnik standartlarni ishlab chiqish.

- Yevropa Ittifoqining "AI Act" qonuniyatini o'rganib, huquqiy sohadagi "Big data" algoritmlari uchun riskga asoslangan yondashuvni joriy etish.

- AQShning "UETA" va "ESIGN" qonunlaridan tajriba o'rganib, katta hajmdagi elektron hujjatlar va raqamli dalillarning huquqiy kuchini belgilash⁷.

Statistik asoslangan prognozlar va istiqbollari

Agar taklif etilayotgan qonunchilik o'zgartirishlari va modellar amalga oshirilsa, 2027-yilga quyidagi ijobiy o'zgarishlar kutilmoqda⁸:

- "Big data" dan foydalanadigan huquqiy tashkilotlar ulushi 35% dan 70% ga oshadi.

- Huquqiy "Big data" platformalari soni 4 ta dan 18 ta gacha ko'payadi.

- "Legal Data Scientist" mutaxassislari soni 120 tadan 600 tagacha o'sadi.

- Huquqiy ishlarni ko'rib chiqish muddati 35% ga qisqarishdan 55% gacha yaxshilanadi.

- "Big data" tahlili asosida qilingan qarorlarning apellyatsiyada bekor qilinish darajasi 18% dan 9% gacha kamayadi.

Moliyaviy va iqtisodiy samara

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, "Big data" ni huquqiy tahlilda joriy etish sezilarli iqtisodiy foyda keltiradi⁹:

- Huquqiy tashkilotlarning operatsion xarajatlari **25-35%** ga kamayadi.

- Huquqiy ishlarni yechish tezligi **40-50%** ga oshadi.

- Mijozlar va fuqarolarning huquqiy xizmatlar sifatiga qoniqishi **55-65%** ga oshadi.

- Xalqaro huquqiy hamkorlik va arbitraj ishlaridagi muvaffaqiyat darajasi **40-50%** ga yaxshilanadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida "Big data" texnologiyalaridan huquqiy tahlilda foydalanishni rivojlantirish nafaqat huquqiy islohotlarning ustuvor yo'nalishi, balki mamlakatimizning raqamli iqtisodiyotidagi mavqeini mustahkamlash va "adolatli sud" tamoyilini amalga oshirishning muhim omilidir. Taklif etilayotgan qonunchilik o'zgartirishlari

va nazariy-amaliy modellar nafaqat mavjud muammolarni bartaraf etishga, balki kelajakdagi raqamli transformatsiya jarayonlariga tayyorlashga ham xizmat qiladi. Muvaffaqiyatli siyosat faqat qonunchilik darajasidagi o'zgartirishlar emas, balki texnologik, tashkiliy, moliyaviy va kadrlar tayyorlash sohalaridagi integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Big data" texnologiyalaridan huquqiy tahlilda foydalanish O'zbekiston Respublikasi huquqiy tizimi uchun chuqur transformatsion ahamiyatga ega. 2024-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatimizda faqat 35% huquqiy tashkilotlar "Big data" platformalaridan foydalanmoqda, bu ko'rsatkich 2021-yilga nisbatan 4 baravar o'sgan bo'lsa-da, hanuzgacha rivojlangan davlatlar darajasiga (AQShda 89%, Yevropa Ittifoqida 76%) yetgan emas.

Shu bilan birga, "Big data" texnologiyalarini joriy etgan tashkilotlarning 35% ish yukini kamaytirishga, 28% xarajatlarni tejashga va 52% ish samaradorligini oshirishga muvaffaq bo'lganligi, ushbu sohani rivojlantirish uchun katta iqtisodiy potentsial mavjudligini ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Buyuk Britaniya kabi rivojlangan davlatlarda "Big data" ni huquqiy sohada tartibga solishda aniq qonunchilik ramkasi mavjud. Masalan, AQShda **"Federal Rules of Civil Procedure"** va **"CLOUD Act"**, Yevropa Ittifoqida esa **"General Data Protection Regulation (GDPR)"** kabi qonunlar ma'lumotlarni qayta ishlashning barcha bosqichlarini aniq belgilab beradi. O'zbekiston ham ushbu tajribalardan o'rganib, o'ziga xos modelini yaratishi mumkin.

Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston uchun quyidagi asosiy takliflar ishlab chiqildi:

- Birinchi navbatda, "Big data" dan huquqiy tahlilda foydalanish to'g'risida"gi maxsus qonun qabul qilinishi zarur. Bu qonun "Big data" tushunchasining huquqiy ta'rifi, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish tartibi, ma'lumotlar xavfsizligi va nazorat mexanizmlarini aniq belgilab beradi.

- Ikkinchidan, quyidagi uchta nazariy-amaliy model taklif etiladi:

1. Bosqichma-bosqich rivojlantirish modeli (2024-2030) infratuzilma, murakkab tizimlar va to'liq integratsiyalashgan ekotizimni bosqichma-bosqich joriy etish.

2. Ixtisoslashtirilgan tashkilotlar modeli kichik, o'rta va yirik firmalar uchun turli darajadagi texnologik talablarni belgilash.

3. Integratsiyalashgan xizmat ko'rsatish modeli davlat va xususiy sektor hamkorligida yagona raqamli platformani yaratish.

Uchinchidan, moliyaviy va tashkiliy yordam mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak. Buning uchun platformalarni joriy etish subsidiyalari, mutaxassislar ish haqini qisman qoplash dasturlari, soliq imtiyozlari va tadqiqot grantlari joriy etilishi lozim.

Amalga oshirilgan hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, agar taklif etilayotgan chora-tadbirlar amalga oshirilsa, 2027-yilga kelib quyidagi ijobiy natijalar kutilmoqda:

- "Big data" dan foydalanadigan huquqiy tashkilotlar ulushi 35% dan 70% ga oshadi.
- Platformalar soni 4 ta dan 18 taga ko'payadi.
- Mutaxassislar soni 120 tadan 600 tagacha oshadi.
- Huquqiy ishlarni ko'rib chiqish muddati 35% ga qisqarishdan 55% gacha yaxshilanadi.
- "Big data" tahlili asosida qilingan qarorlarning apellyatsiyada bekor qilinish darajasi 18% dan 9% gacha kamayadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston advokaturasida "Big data" texnologiyalaridan huquqiy tahlilda foydalanishni rivojlantirish nafaqat huquqiy amaliyotni sementlash va sud qarorlari sifatini oshirish, balki mamlakatimizning raqamli iqtisodiyotidagi mavqeini mustahkamlash, investitsion jozibadorlikni oshirish va fuqarolarning huquqiy himoyasini yanada yaxshilash uchun ham strategik ahamiyatga ega. Ushbu sohani muvaffaqiyatli rivojlantirish qonunchilik, texnologiya, moliya va kadrlar sohalaridagi uzluksiz va integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. (2024). Huquqiy texnologiyalar va sun'iy intellekt monitoringi hisoboti. Toshkent. - <https://adliya.uz/legal-tech-ai-monitoring-2024>
2. O'zbekiston Respublikasi Sudlar Oliy Kengashi. (2024). Sud statistikasi va ma'lumotlar tahlili. Toshkent. - <https://sudlar.uz/statistics-data-analysis-2024>
3. Administrative Office of the U.S. Courts. (2024). Federal Court Cases: Integrated Database (ICPSR 36761). -<https://www.uscourts.gov/statistics-reports/federal-court-cases-integrated-database-icpsr-36761>
4. American Bar Association. (2024). ABA Legal Technology Survey Report: Big Data & Analytics. Chicago.
-https://www.americanbar.org/groups/legal_technology/resources/tech-report-2024/
5. European Commission. (2024). The 2024 EU Justice Scoreboard. Brussels.
- <https://ec.europa.eu/justice/justice-scoreboard-20246>. Stanford Law School & CodeX. (2024). The Future of Big Data in Legal Analytics. Stanford.
- <https://law.stanford.edu/codex-the-stanford-center-for-legal-informatics/7>.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2024). Raqamli iqtisodiyot ko'rsatkichlari. Toshkent. - <https://stat.uz/digital-economy-indicators-2024>
7. The Law Society of England and Wales. (2024). LawTech and Data-Driven Law: A Practice Guide. London. - <https://www.lawsociety.org.uk/lawtech-data-guide>
8. International Data Corporation (IDC). (2024). Worldwide Big Data and Analytics Spending Guide. - <https://www.idc.com/spending-guide-big-data-2024>
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2024). "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasining amalga oshirilishi bo'yicha hisobot. Toshkent. - <https://gov.uz/digital-uzbekistan-implementation-2024>
10. McKinsey Global Institute. (2024). Big data in the legal sector: The next frontier for innovation - <https://www.mckinsey.com/mgi/legal-tech-big-data>
11. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2024). Malakali kadrlar tayyorlash dasturi: Huquqiy texnologiyalar. Toshkent.-<https://edu.uz/legal-tech-education-program>
12. MIT Computational Law Report. (2024). Regulatory Frameworks for Big Data and AI in Law - <https://law.mit.edu/regulatory-frameworks-big-data-ai>
13. Xalqaro Huquqiy Texnologiyalar Assotsiatsiyasi (ILTA). (2024). Global Legal Tech Adoption Report. London. - <https://www.iltanet.org/global-report-2024>
14. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2024). Innovatsion loyihalarga investitsiyalar va subsidiyalari hisoboti. Toshkent.- <https://mf.uz/innovation-investment-report-2024>